

Ma még nem, holnapután igen

Válasz Sallai Istvánnak

A Könyvtáros 1976/11. számában „Hanglemezek a közművelődési könyvtárakban” címmel az alig 5—6 éves zenei gyűjteményekben előforduló gondok egy részét körvonalaztam: a hanglemezek tárolásának és az olvasók rendelkezésére bocsátásának hazánkban kialakult gyakorlatát. A jelent mutattam be, és a közeljövőre (5—10 év) vonatkozó elképzeléseket próbáltam vázolni. A Könyvtáros 1977/2. számában Sallai István „Kölcsönözzön-e lemezeket a zenei könyvtár?” címmel foglalkozott cikkemmel, elismerte annak jó szándékát, azonban visszalépésnek minősítette, hogy elfogadom benne a kialakult gyakorlatot: a hanglemezek kölcsönzésének elutasítását. A továbbiakban párhuzamot vonva a szabadpolc-vitával megállapította, hogy összeütköznek „a könyvtárosi kényelem és biztonság érdekei a nagyobb fáradságot és kockázatot vállaló, a használók érdekeit szem előtt tartó szándékkal”.

Nem a kényelem, hanem a körülmények parancsa

Mielőtt rátérnék álláspontom részletesebb kifejtésére, úgy érzem, egy lényeges dolgot le kell szögeznünk. A fejlődés útja — távlatban — kétségkívül a hanglemezek kölcsönzése. Ha feltesszük a kérdést: hozzátartozzék-e a hanglemezkölcsönzés a közművelődési könyvtár szolgáltatásaihoz, határozott igennel kell felelnünk. Ha azonban a kérdést úgy tesszük fel, vajon megoldható-e ez a jelenlegi anyagi körülmények között, tagadó a válasz. Csakis akkor szabad áttérni a több példányos beszerzésre, ami a kölcsönzés alapfeltétele, amikor erre a beszerzési keret valóban lehetőséget nyújt. (S ha már megtörtént az „A”- és „B”-típusú könyvtárak alapállományának kialakítása, a hanglemezpiac pedig mind nagyobb választékot nyújt.)

A mostani helyzet viszont — egy-két megyei könyvtáré kivételével — az, hogy az anyagi lehetőségek az alapfeladatok ellátására sem elegendők.

„Az egész problémát (ti. a kölcsönzést — Gy. F.) megoldja . . . , a kellő beszerzési példányszám” . . . „a több példányos beszerzés nem elérhetetlen vágyálom” — olvashatjuk Sallai István írásában. A megoldás anyagi vetületéhez hadd ismeressem néhány adatot a Könyvtártudományi és Módszertani Központnak és a Magyar Könyvtárosok Egyesülete zenei szekciójának közös kiadásában *A közművelődési könyvtárak zenei részlegei és a zeneoktatási intézmények könyvtárai* (NPI ny. 35 l.) címmel 1976-ban megjelent adattárból.

Az 50 közművelődési zenei gyűjtemény hangzó állománya több mint 50 000 egység, melynek értéke legalább 3,5—4 millió forint. E gyűjtemények állománygyarapításra fordítható évi keretösszege országosan 1,1—1,5 millió forint. Az egypéldányos kölcsönzés kialakítására az említett összegek megkettőzése szükséges. Van-e rá pénz?

Sallai István cikkének a hangrögzítő technika fejlődésére hivatkozó, s a 78-as fordulatú lemezek őrzésének értelmetlenségét említő megállapításai a bírált cikk „muzeális értékű, pótolhatatlan” — jelzőinek félreértéséből születhettek. Cikkem e sorai a zenedaraboknak egy bizonyos előadógárdával felvett lemezeire vonatkoznak. Köztudomású ugyanis, hogy szinte lehetetlen bizonyos felvételek pótlólagos beszerzése. Márpedig ha a zenei gyűjtemények látogatói az előadói felfogásokat szeretnék összevetni, az állománynak ezt az igényt is ki kell elégítenie.

A közvetlen hozzáférés lehetőségének megteremtése és az információhordozó hanglemez szó szerinti kézbevétele (azaz „behallgatása”) közé nem tehetünk egyenlőséget. Egy könyvet leemelhetünk a szabadpolcra, beleolvashatunk stb. A hanglemezbe behallgatni csak a közelben levő lemezjátszó segítségével lehet. A hozzászólás gondolatmenete szerint a szabadpolcra való választás tevékenység kiegészül a lemezjátszóra való sajátkezü ráhelyezés mozdulatsorával. Ezáltal valósul meg a modern kiválasztás (helybehallgatás) lehetősége. Működő gyűjteményeinkben mód nyílik a helybehallgatásra, igaz, a könyvtáros kezeli a berendezéseket. Viszont kielégíti a hallgatónak a zenehallgatással kapcsolatos minden igényét. Ezért a Karinthy-idézet változatát („Megnyomunk egy gombot . . . kiugrik egy másik gomb”) az országos gyakorlat szemben méltánytalannak érzem, hiszen a számonkért hozzáférhetőséget, hogy ti. „a használó a kiszemelt hanglemezt a helyszínen minden további nélkül meghallgathassa” eddig is lehetővé tettük, és a jövőben is lehetővé tesszük.

A helybenhallgatások korlátlan ismételtetősége, a borítóról leolvasható információk, a szalagmásolat készítésének lehetősége véleményünk szerint egyszerre szolgálja az igények lehető legteljesebb kielégítését és az állomány védelmét. Más kérdés, hogy a másolatok készítéséhez mennyire rendelkezünk idővel és megfelelő felkészültséggel munkatársakkal.

Külföldi példák, hazai gyakorlat

A szabadpolc-vita óta költségvetési kereteink valóban 3—4-szeresükre nőttek. De a nyugati hanglemezek ára — s a hazaiaké is — emelkedett. Am a külföldi példák említése két okból sem szerencsés: a fejlettebb országokhoz való felzárkózás nem elsősorban hangtáros feladat. Ugyanakkor minden példára két ellenpélda is hozható. Hadd hivatkozzam a *Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom* 1971-es számának 30863. sz. tételére: Lars Tynell *The library in Stockholm's new house of culture* című, a *Scandinavian* 71/3—4. számában megjelent cikkére, melyben lakonikusan csak annyit olvashatunk: hanglemez kölcsönzés nincs.

Ugyanez derül ki Helmut Rösner — Burchard Bulling *Die öffentliche Musikbibliothek* (Berlin, 1974. Deutscher Bibliotheksverband Arbeitsstelle für das Bibliothekswesen) c. kiadványából is, amely összefoglalja a Reutlingenben rendezett tanácskozás álláspontját, s leszögezi: az állományt hozzáférhetővé téve kölcsönözni kell, egyes állománycsoportokat (kézikönyvek, tudományos jellegű sorozatok, hanglemezek) azonban prézens állományként a kölcsönzésből mindenkorra ki kell zárni.

Említettem cikkemben, hogy a miskolci városi Szabó Lőrinc Könyvtár kölcsönzi hanglemezeit. A tényhez fűzött megjegyzés, hogy ti. a lemezek a kölcsönzés következtében nem károsodtak lényegesen, Pálinkás Györgynének *A 8. születésnap* címmel a *Borsodi Könyvtáros* 1973/4. számában megjelent cikkén alapul. A szinte szó szerint átvett mondat az eredetiben így hangzik: „Eddigi tapasztalataink szerint a hanglemezek állaga nem romlott oly mértékben, ahogyan ennek a szolgáltatásnak az ellenzői megjósolták.” Ennyi és nem több. Hogy a kölcsönzési állomány valamennyi darabját átvizsgálták-e (mikor és hogyan?), s az állagromlás mértékét a prézens darabokhoz viszonyítva, a lemezeket meghallgatva állapították meg (meddig tart az „oly mérték”, s hol kezdődik a megengedettnél nagyobb károsodás?) — erről sem az egyetlen hazai publikáció, meg a Sallai István által említett berlini Városi Könyvtár példája — vagy akár a *Bibliothekar* 1976/8. számában megjelent lelkendező beszámoló (Peter Schöblich: *Die Schallplatte — ein unentbehrlicher Informationsträger in der Bibliothek. Drei Jahre Schallplattenausleihe in der Musikbibliothek Stadt Leipzig* c. cikke) referátuma a Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom-ban (76:409963 sz. alatt) nem hogy megnyugtató, de semmiféle pontos választ sem ad. Az utóbbi cikkben közölt kölcsönzési adatok azonban elgondolkodtatóak (épp a Bach-i tradíciókat ápoló városról van szó!). A cikk szerint, bár a kölcsönzési állománynak csak 21 vizsgálatot a szórakoztató- és tánczenei anyag, a komoly zenei kategória (szimfonikus zene, kamarazene, drámai zene, vokális zene, népzene) kölcsönzési adataihoz viszonyítva annak egy harmadát teszi ki. (Mindezt pedig az olvasószolgálati munka eredményeként könyvelni el!)

Elvégzendő feladatok

Az egykori szabadpolc-vitában Bóday Pál jegyezte meg, hogy a viták jobbára csak gyakorlati szempontokból folytak, az elvi kérdések tisztázása háttérbe szorult. Javaslati ma is megfontolandók: meg kell vizsgálni, milyen mértékben jelentkezik az olvasó (esetünkben: zenehallgató — Gy. F.) önálló, saját igénye, és mikor kell ezt a könyvtárosnak az olvasó érdekében módosítani. Meg kell vizsgálni, milyen mértékben és miért hagyatkoznak az olvasók [zenehallgatók] a [zenei] könyvtáros könyv-[hanglemez-] ajánlására. (Könyvtáros, 1958/1. sz.). Ha e vizsgálatot a szakemberek elvégezték, bizonyára továbbléphetünk a kérdés gyakorlati megvalósítása terén is.

S ha már az elvégzendő feladatokat soroljuk: az MKE zenei szekciója 1971. június 12-i, az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanácshoz eljuttatott felterjesztésében felhívta a figyelmet nemcsak a Nemzeti Hangtár létrehozásának sürgősségére, hanem a hangtárak építési és berendezési tervterveinek kidolgozására is.

Mivel a könyvtárügyi legfelsőbb tanácsadó testülete részéről ez ügyben lépés nem történt, az MKE zenei szekciója tájékozódás céljából felvette a kapcsolatot a TANÉRT Bútorosztályával, a Merabona-bútorcsaládot gyártó céggel és az Elektroakusztikai Gyárral.

Az utóbbi években a már működő könyvtárakban a hangtárak szükségszerűen kompromisszumok árán születtek mind alapterületük, mind felszereltségük tekintetében.